

DE EEUW VAN AFRIKA

STIJN VERCRUYSSSE

BORGERHOFF
& LAMBERIGTS

Gent, België
info@borgerhoff-lamberigts.be
www.borgerhoff-lamberigts.be

ISBN: 9789493410190
NUR: 686
Thema: NHH
© 2026, Borgerhoff & Lamberigts nv

Auteur: Stijn Vercruysse
Coördinatie: Wim De Bock, Ine Heemeryck, Joni Verhulst
Eindredactie: Jan Vangansbeke
Cover en binnenwerk: Ellen Duchi
Gedrukt in Europa
Eerste druk: maart 2026

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische drager of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft geprobeerd bij de samenstelling van deze uitgave alle rechthebbenden op copyright te contacteren. Mocht er een opname zonder voorkennis van rechthebbenden zijn gebeurd, dan verzoeken wij dezen alsnog contact op te nemen.

DE EEUW VAN

BORGERHOFF
& LAMBERIGTS

AFRIKA

INHOUD

Inleiding	9
Hoofdstuk 1: Bevolkingsgroei	17
Kampioen bevolkingsgroei	19
De wereld wordt ouder, Afrika blijft jong	26
Queens of Africa	29
Het demografisch dividend	31
De bevalling in Cumba	32
Meisjes naar school	35
Conclusie	43
Hoofdstuk 2: Armoede	45
Lolopilo	48
Wat is extreme armoede?	50
Zijn alle Afrikanen arm?	50
Cumba, waar iedereen extreem arm is	51
Economische groei	54
Menselijk kapitaal	56
Het gewicht van de geschiedenis	58
Goede leiders	75
Conclusie	76
Hoofdstuk 3: Informele economie	79
Een rit van de luchthaven naar de stad	82
Vijftien miljoen jobs	84
Karitéboter	85
Informeel formeel maken	87
Poulet Bicyclette	88
Goudzoekers	91
Varkens kweken	96
Belastingaangiftes invullen	100
Infrastructuur	101
Megasteden	102
Conclusie	106
Hoofdstuk 4: Honger	109
Het beeld van de honger	111
Continent van de honger	114
De Groene Honger	115
De eerste hongersnood van de eeuw	120
Een hongersnood vermeden	132
De onzichtbare honger	137
Conclusie	143
Hoofdstuk 5: Landbouw	145
Voedsel importeren	147
Gewassen exporteren	150
Begroting	152
Onbenutte gronden	152
Aardnotenboerderij	153

Middeleeuwen	155	De textielfabriek van Morogoro	246
Irrigatie	155	De industrieparken van Ethiopië	248
Mechanisatie	157	Met de prinses naar Senegal	250
Corridor	158	Vrijhandelszone	252
Mest	161	De studie van de klinker 'A'	254
Klimaat	162	Kritieke mineralen	256
Agro-ecologie	164	Raffineren in Afrika	257
The Great Green Wall	167	Met de koning naar Namibië	259
Koffie	170	Geothermische energie in Hell's Gate National Park	262
Teff	172	Iedereen groene stroom	263
Conclusie	174	De bossen van Congo	266
Hoofdstuk 6: Migratie	177	Conclusie	271
Aankomen in Samos	179	Hoofdstuk 9: China en de geopolitiek	273
Vluchtelingen of migranten?	182	Het hoogste gebouw van Oost-Afrika	276
Europa wordt niet overspoeld	183	1300 jaar Chinezen in Afrika	277
Illegaal migreren	185	China in Afrika nu	281
Agadez, de migrantenhoofdstad	186	VS en Europa antwoorden: de Lobito Corridor	290
Migratiedeals	190	De Verenigde Arabische Emiraten	295
Communicerende vaten	191	Klimaattoppen die de nieuwe wereldorde aankondigen	297
Vissers vertrekken	194	Afrika wil niet langer deel uitmaken van de menukaart	299
Zonnepanelen	196	Conclusie	300
Hoe meer ontwikkeling, hoe meer migratie	200	Hoofdstuk 10: Oorlog en conflict	303
Remittances	201	Oorlog in Tigray	306
Nieuwe bestemmingen	201	Het continent van de oorlog	310
Circulaire migratie	202	Verzwegen oorlogen	311
Braindrain	204	De Driehoek des Doods	312
Conclusie	205	De vloek van de grondstoffen	314
Hoofdstuk 7: Ontwikkelingssamenwerking	207	Koloniale grenzen	317
Miljoenen geredde levens	210	België en de genocide	318
Zuid-Soedan, het armste land ter wereld	212	Etnisch geweld en Obama	319
Wat is ontwikkelingssamenwerking?	216	De Toearegs zijn begonnen	322
Goede doelen	219	Epicentrum van terreur	327
Gaat het om veel geld?	221	Blauwhelmen voor vrede	328
Helpt noodhulp?	222	Afrikaanse oplossingen	332
Helpt structurele ontwikkelingssamenwerking?	224	Conclusie	335
Aids in Malawi	225	Hoofdstuk 11: Goed bestuur	337
Afrika wil geen hulp	229	De fans van Thomas Sankara	340
Remittances	230	Kleine corruptie	342
Belastingontwijking	231	Grote corruptie	346
Schuldencrisis	232	Illegale geldstromen	349
Schuld-swaps	233	Typisch Afrika?	350
Klimaatfinanciering, loss and damage	234	Een golf van staatsgrepen	351
'We zullen niet veilig zijn, zolang niet iedereen veilig is'	235	De staatsgreep door het volk	357
Conclusie	239	Gen Z	359
Hoofdstuk 8: Industrie en groene transitie	241	Conclusie	362
Dangote, de goeroe van de Afrikaanse industrie	244	Besluit	365
Industriële dwerg	245	Dank	371
		Leeslijst	374

INLEIDING

Op mijn twaalfde verjaardag, in 1989, kreeg ik het boek *De Hut van Oom Tom* van Harriet Beecher Stowe cadeau. Het is voor het eerst gepubliceerd in 1852. (In Nederland kwam het toen uit met de merkwaardige titel *De Negerhut van Oom Tom*, een foutieve vertaling van ‘Uncle Tom’s Cabin’.) Het was de eerste keer dat ik moest huilen bij het lezen van een boek.

Het vertelt het verhaal van Oom Tom, een zwarte tot slaaf gemaakte, diepchristelijke man in de Verenigde Staten van de 19e eeuw. Ik las met verstomming hoe hij werd verkocht en zijn gezin moest achterlaten, en hoe hij ondanks de onmenselijke en wrede omstandigheden gehoorzaam bleef aan zijn ‘meester’. Ik las over Eliza, die dan weer niet accepteerde dat haar zoontje Harry werd verkocht en een onwaarschijnlijke vlucht naar Canada ondernam.

Het was de eerste keer dat ik me inleefde in het leven van mensen in slavernij. Ik voelde een diep medeleven, maar ook een grote verontwaardiging. Dat is wat de Amerikanen en de Europeanen die het boek lasen in 1852 ook moeten gevoeld hebben. Harriet Beecher Stowe was een overtuigde activiste tegen de slavernij, een abolitionist. Ze schreef het boek op basis van verhalen die ze hoorde van tot slaaf gemaakte mensen die gevlucht waren naar de noordelijke staten, waar er geen slavernij meer was. Vele blanke Amerikanen schrokken toen ze het lasen.

Het boek zette een verandering in gang. Het debat over de slavernij werd zo ook een morele kwestie, en dat in de aanloop naar de Amerikaanse Burgeroorlog. Die ging over de slavernij. De zuidelijke staten – die de slavernij niet wilden opgeven – verloren. In 1863 werd de slavernij afgeschaft door president Abraham Lincoln, dertien jaar na het verschijnen van het boek. Hij omschreef Beecher Stowe later als ‘de kleine vrouw die het boek schreef dat aan de basis lag van deze grote oorlog’.

Als twaalfjarige had ik nog weinig voeling met de kritiek op het boek, met zijn stereotiepe en neerbuigende beschrijvingen van zwarte personages die het beeld versterkten van de volgzaam, lijdzaam en onderdanige slaaf. Het was voor mij vooral het begin van mijn interesse in en liefde voor Afrika. Ik wilde meer weten over het onrecht dat de Afrikanen toen is aangedaan.

Zes jaar later zette ik voor het eerst voet op Afrikaanse bodem, in Senegal. Op het eiland Île de Gorée zag ik de Poort van de Reis Zonder Terugkeer, waarlangs duizenden tot slaaf gemaakten vertrokken naar Amerika om nooit meer terug te keren. Ik was onder de indruk van het zelfbewuste, emotionele betoog van de Senegalese gids. Het drong tot me door dat het verleden nooit voorbijgaat. Ik reisde naar Tanzania en Kameroen en ik besepte dat Afrika geen land is.

Sindsdien maakte ik meer dan vijftig reportagereizen in meer dan twintig Afrikaanse landen. Op basis van de ervaringen en de inzichten die ik opdeed, heb ik dit boek geschreven. Niet om definitieve conclusies te trekken en het continent te doorgronden. Dat kan ik niet en het is ook mijn ambitie niet. Over geen van de uitdagingen, kansen, troeven en moeilijkheden die ik beschrijf, denk ik de waarheid in pacht te hebben. Ik deel mijn observaties, mijn bedenkingen en wat ik heb onthouden van de honderden gesprekken met experts, opiniemakers, betrokkenen en ervaringsdeskundigen. Bijna allemaal Afrikaanse gesprekspartners, want ik ben er mij van bewust dat ik een geprivilegieerde witte man van middelbare leeftijd ben en dat mijn referentiekader enigszins anders is.

Ik hoop dat Afrikanen hun continent in dit boek zullen herkennen, maar ik schreef het in de eerste plaats voor hen die Afrika niet zo goed kennen. Ik schreef het omdat ik vaststel dat de meeste mensen een vertekend beeld hebben van Afrika. Voor velen is het een continent van oorlogen, honger, armoede, ellende en safariparken. Dat is zeker een

deel van de werkelijkheid, maar niet overal in Afrika sterven kinderen van de honger en worden dorpen belaagd door gewapende groepen. Er zijn miljoenen Afrikanen die nooit honger hebben gehad en nog nooit een oorlog hebben meegemaakt. En Afrika is ook de geboorteplaats van afrobeats, de ubuntu-filosofie, *jollof*-rijst, het eerste mobiele betaalsysteem en inspirerende figuren als Nelson Mandela en Wangari Maathai.

Als journalist bij VRT Nieuws ben ik mee schuldig aan dat vertekende beeld, want als ik naar Afrika vertrek, is het meestal om slecht nieuws te verslaan. Ik probeer positieve, hoopvolle verhalen mee naar huis te nemen, maar meestal overheerst het negatieve. Omdat dat afwijkt van het normale en dus 'nieuws' is, en omdat die verhalen niet onverteld mogen blijven. Met dit boek wil ik het beeld over Afrika corrigeren, vollediger maken. Elk hoofdstuk begint daarom met een vaak gehoord vooroordeel.

Verwacht geen euforisch jubelboek. Daarvoor zitten de cijfers niet mee. Het gemiddelde inkomen per persoon in Afrika is in dertig jaar tijd met amper 20 procent gestegen, terwijl het in de rest van de wereld verdubbelde. De industrialisatie en de landbouwproductiviteit lopen achter en er zijn te weinig jobs. De infrastructuur is ondermaats en er zijn te weinig buitenlandse investeringen. Dit boek 'De eeuw van Afrika' noemen, lijkt bijna misplaatst.

En toch is de titel volgens mij wel accuraat, want alleen al demografisch ligt de toekomst van de wereld ontegensprekelijk in Afrika. De komende vijftig jaar verdubbelt de Afrikaanse bevolking tot 3 miljard mensen. Afrika wordt het continent met de grootste consumentenmarkt en beroepsbevolking ter wereld. Miljoenen jongeren kunnen economische groei en welvaart creëren. Afrika heeft de landbouwgrond om alle toekomstige monden te voeden en bezit de grondstoffen en mineralen die nodig zijn voor de groene transitie. Afrika heeft een reusachtig potentieel aan hernieuwbare energie en natuurlijke hulpbronnen. De grote uitdaging wordt om al dat potentieel te verzilveren. Dat zal gebeuren,

maar niet overal gelijk. Sommige landen zullen gefaalde staten blijven, andere zullen vooroplopen en vele Afrikaanse staten zullen zich ergens tussenin bevinden. Maar overal zal een krachtig leger jongeren zijn leiders ter verantwoording roepen. Als Afrika erin slaagt zijn demografische kracht uit te spelen, wordt deze eeuw de eeuw van Afrika.

De cover van dit boek staat daar symbool voor. Het continent is ingekleurd met motieven van het *kente*-textiel uit Ghana. Kente-textiel bestaat al van voor de koloniale tijd. Het vindt zijn oorsprong in oude West-Afrikaanse weeftradities. De stoffen mochten toen enkel door de koninklijke familie gedragen worden. Toen Ghana in 1957 als eerste Afrikaans land onafhankelijk werd, heeft Kwame Nkrumah, premier van het land, kente gedragen als symbool van nationale trots en pan-Afrikaanse identiteit. Afro-Amerikanen dragen vaak kente-motieven om hun band met Afrika te tonen. In de internationale modewereld worden ze steeds vaker gebruikt. Kente is een van Ghana's herkenbaarste exportproducten, maar de Ghanezen hadden daar niet veel aan.

Tot oktober 2025. Op vraag van Ghana kreeg kente de status van 'geografische aanduiding' bij de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Kente staat nu op hetzelfde niveau als champagne en tequila. Daardoor kunnen alleen kente-stoffen die in Ghana zijn geweven, als authentiek worden erkend. Het zorgt ervoor dat de winst eindelijk terugvloeit naar de ambachtslieden die deze stoffen al generatieslang weven. Het gaat niet alleen om erfgoed, het gaat ook om rechtvaardigheid. Het staat symbool voor het zelfbewustzijn in het hedendaagse Afrika.

Als ik in dit boek schrijf over 'Afrika,' dan bedoel ik Sub-Sahara-Afrika, tenzij ik dat uitdrukkelijk anders vermeld. Daarmee bedoel ik alle landen ten zuiden van de Sahara. Ik heb het in dit boek dus niet over Marokko, Algerije, Tunesië, Libië en Egypte. Die landen hebben historisch en cultureel minder gemeen met de rest van het continent. Er zit dan ook een gigantische woestijn tussen.

Uiteraard is er in Afrika ten zuiden van de Sahara een enorme verscheidenheid, maar er is ook eenheid. Jonge Afrikanen zoeken zelf steeds meer naar die verbondenheid, een soort panafricanisme. De nieuwe vrijhandelszone bijvoorbeeld, die heel Afrika beslaat en de grootste van de wereld wordt, zal mee de toekomst van het continent bepalen. Als blok weten Afrikaanse landen steeds beter op de geopolitiek te wegen en een plek op te eisen in de nieuwe wereldorde.

HOOFDSTUK 1: BEVOLKINGSGROEI

AFRIKANEN KRIJGEN TE VEEL KINDEREN.

Nooit eerder in de wereldgeschiedenis groeide een bevolking sneller dan die van Afrika op dit moment. Vandaag is een op zes wereldburgers Afrikaans. Toen de eerste Afrikaanse landen onafhankelijk werden, in 1960, was dat nog een op twintig. Tegen het einde van deze eeuw zal een op drie mensen in Afrika wonen. Afrikaanse moeders krijgen inderdaad veel kinderen. Meer dan moeders op andere continenten. Momenteel stijgt de bevolking in vele Afrikaanse landen sneller dan de economie. Je zou dus kunnen zeggen dat ze ‘te veel’ kinderen krijgen. Maar daar zijn verklaringen voor en die hebben niets te maken met geografie of afkomst, wel met gezondheidszorg, onderwijs, armoede, sociale zekerheid... Bovendien: de laatste ontwikkelingen ogen veelbelovend...

Doemdenkers waarschuwen voor rampspoed, hongersnoden, opstanden, chaos en oncontroleerbare migratiestromen naar Europa, maar is dat wel terecht? Wat er ook gebeurt, we kunnen er niet omheen: de toekomst van de wereld kleurt steeds meer Afrikaans. Afrika blijft jeugdig, terwijl de rest van de wereld vergrijst. Afrika zal de grootste beroepsbevolking leveren en wordt ook de grootste consumentenmarkt ter wereld. Die bevolkingsgroei is dus niet alleen een bedreiging, maar vooral een unieke kans op economische groei en welvaart.

KAMPIOEN BEVOLKINGSGROEI

Het moet rond de 15de november 2022 geweest zijn. Fitima weet het niet exact. In een gezondheidscentrum in de buurt van Kitchanga (een stad in het oosten van Congo) weerklinkt de eerste schreeuw van Kahindo Kitakya. Kahindo is het zevende kind van mama Fitima en papa Jean. Er zijn ook nog vijf broers en één zus. Jean is vermist. Hij is al voor de geboorte van Kahindo vertrokken en is nooit meer teruggekeerd. Hij is wellicht gesneuveld in de oorlog. Fitima staat er nu alleen voor.

De eerste maanden van het leven van Kahindo zijn moeilijk, al beseft ze dat zelf niet, want de meeste tijd brengt ze door op de sterke rug van haar mama, gewikkeld in een lendendoek. Als Kahindo nog maar twee maanden oud is, wordt hun dorp aangevallen door rebellen. Overal wordt er geschoten en iedereen slaat op de vlucht. In blinde paniek lopen allen door elkaar heen. In de chaos verliest mama Fitima – met baby Kahindo op haar rug – haar andere kinderen uit het oog. Die zijn een andere richting uitgelopen. Fitima en Kahindo volgen de lange stoet mensen richting Goma, de grote stad 80 kilometer verderop. Onderweg blijft ze voortdurend naar de andere kinderen zoeken.

Fitima en Kahindo worden opgevangen in het vluchtelingenkamp Le Lac Vert bij Goma, de hoofdstad van Noord-Kivu. Daar vindt ze drie van de vijf andere kinderen terug. ‘Twee zijn verloren,’ vertelt ze. ‘Tot nu weet ik niet of ze dood zijn of nog leven. Ik denk dat ze nog leven.’

Fitima vertelt mij dat in een hospitaaltent van Artsen Zonder Grenzen in het kamp. Kahindo is ernstig ondervoed en heeft verzorging nodig.

Het is het begin van het weinig fortuinlijke leven van wie mogelijk de acht miljardste wereldburger is. Het is namelijk op 15 november 2022 dat de wereld de kaap van de 8 miljard bewoners heeft overschreden. Er zijn die dag ongeveer 385.000 baby’s geboren, en de Verenigde Naties hebben baby Damián uit de Dominicaanse Republiek aangeduid als de acht miljardste, maar de kans is eigenlijk groter dat het Kahindo was. Want Congo heeft op dat moment een van de hoogste geboortecijfers ter wereld. (In absolute cijfers werden de meeste kinderen geboren in China.)

De wereldbevolking is de laatste twee eeuwen zeer snel beginnen te groeien. Daarvoor heeft het de mensheid honderdduizenden jaren gekost om aan 1 miljard te geraken. Dat was in 1804. 123 jaar later waren we met 2 miljard. 33 jaar later met 3 miljard. Veertien jaar later met 4

miljard. Dat was midden jaren 70, toen ik geboren werd. Nu, bijna vijftig jaar later, zijn we al met acht miljard. In die halve eeuw kwamen er elke twaalf à dertien jaar een miljard mensen bij.

Vóór die snelle groei bleef de wereldbevolking stabiel op basis van sterfte. Overal ter wereld kregen koppels zes en meer kinderen, maar vier daarvan stierven. Daarom kregen koppels zes kinderen, zodat ze er zeker twee zouden overhouden. De ‘vervangingsgraad’ (twee kinderen voor twee ouders) hield het bevolkingsaantal in stand. Maar dan verbeterden de landbouwmethodes en de gezondheidszorg, en steeds meer kinderen bleven in leven. De wereldbevolking begon aan een ongeziene groei, want er werden nog altijd veel kinderen geboren, die bijna allemaal overleefden. Tot ze in sommige delen van de wereld inzagen dat het niet langer nodig was om zes of meer kinderen te maken. De bevolkingsgroei remde weer af en we bereikten een nieuw evenwicht, deze keer op basis van leven, en niet van sterfte. De bevolkingscurve is dus aan het afvlakken en zal in de jaren 2080 zelfs weer beginnen te dalen. Tegen het einde van de eeuw zullen we – volgens de voorspellingen – met 10 à 11 miljard zijn.

Die demografische transitie – er sterven minder kinderen, de bevolking groeit, mensen krijgen minder kinderen, er komt een nieuw bevolkings-evenwicht – is nooit eerder gezien in de geschiedenis van de mensheid. Die voltrekt zich dus niet overal op hetzelfde moment. De motor van de historische bevolkingsgroei sloeg aan in het rijke Westen (Europa en Noord-Amerika), in de tweede helft van de 18e eeuw. Dankzij de invoering van het drieslagstelsel in de landbouw, de industriële revolutie en een verbetering van de hygiëne stierven er steeds minder mensen (vooral kinderen) en werden ze ouder.

Azië, Latijns-Amerika en Afrika volgden pas later, rond 1950, toen de gezondheidszorg daar een grote vooruitgang maakte. Azië kende eerst de grootste groei, maar nu is het aan Afrika, en daar gaat het veel sneller

dan waar ook ter wereld. In 1960, toen zeventien Afrikaanse staten onafhankelijk werden, waren de Afrikanen met 228 miljoen. Vandaag zijn ze met ongeveer 1,3 miljard. De bevolking van Sub-Sahara-Afrika is dus bijna verzesvoudigd. Nog nooit in de geschiedenis van de mensheid is een bevolking ergens zo snel gegroeid.

En het is nog niet voorbij. Tussen nu en 2050 zal de helft van wie erbij komt in de wereld Afrikaans zijn. Nu is een op de zes wereldburgers Afrikaan, in 2050 zal dat een op de vier zijn, tegen het einde van de eeuw een op de drie. Nigeria zal China voorbijsteken en het tweede meest bevolkte land ter wereld worden, na India. De Europese bevolking zal krimpen en steeds minder betekenen. Tegenover elke Europeaan zullen er vijf Afrikanen staan.

Terwijl de rest van de wereld veroudert, zijn er in Afrika steeds meer jongeren. Nergens is het aandeel kinderen zo groot als in Afrika. Meer dan 38 procent is jonger dan 15 jaar. En die moeten zelf nog aan kinderen beginnen. In 2060 zal Afrika Azië voorbijsteken wat het aantal kinderen betreft.

‘Als ik oud word, zullen de kinderen mij helpen.’

Dat Afrika zo jong is en dat er zo veel kinderen zijn, is wat elke Afrika-reiziger meteen opvalt. In het vluchtelingenkamp in Goma – waar ik Fitima en Kahindo leerde kennen – dachten wij discreet getuigenissen over de oorlog op te nemen. Dat was buiten de kinderen gerekend, voor wie onze camera een welkome attractie was. Als onze cameraman tijdens een andere reis een vredig dorpsstafereel wil vastleggen, staan er nog vóór hij zijn statief heeft klaargezet, tientallen enthousiaste kinderen voor zijn camera. Zelfs als we door desolate Sahelvlaktes rijden en denken dat we wel even kunnen stoppen voor een plasje in het zand, worden we nog vóór we aan plassen toekomen, omsingeld door tientallen nieuwsgierige kinderen. Ze zijn alomtegenwoordig.

Dat stoort me hoegenaamd niet, maar heel wat van onze journaalkijkers blijkt wel. Nadat ik de reportage over Fitima en Kahindo in het vluchtelingenkamp gedeeld had op mijn sociale media, kreeg ik een reactie die door velen is gelikt: ‘Als ze het al zo moeilijk hebben, waarom maken ze dan nog kinderen? Ze zijn met te veel, het is hun eigen schuld.’ Het zijn opmerkingen die vaak terugkomen, maar die getuigen van onwetendheid. Er zijn een aantal dynamieken en omstandigheden die het grote vruchtbaarheidscijfer verklaren.

In 2016 maak ik kennis met een kroostrijk gezin in Oeganda. Het land heeft op dat moment een bevolking van 35 miljoen inwoners. De verwachting is dat die tegen 2040 verdubbelt. Oeganda heeft een van de jongste bevolkingen ter wereld. De mediane leeftijd (de leeftijd van de middelste, als je alle inwoners van een land op een rij van jong naar oud zet) was 15 jaar. Ter vergelijking: de mediane leeftijd in België is op dat moment 40 jaar.

In Muduma, een dorp op 40 kilometer van de hoofdstad Kampala, tussen de bananenbomen, op een lap harde, verdorde landbouwgrond met wat maniok, zet Kristine twee plastic tuinstoelen neer. Een voor haar man Isaac en een voor mij. Kristine, 36 jaar, wil niet geïnterviewd worden. Het is aan de mannen om te spreken. Ze trekt zich terug op een houten bankje in de schaduw van haar huis, net binnen hoorbereik. Isaac is een pezige, norse man van 40 jaar. Hij draagt gummilaarzen, een geruit hemd vol scheuren en een wollen broek die wordt opgehouden met een touw. Het zijn zijn werkkleren.

Hij en Kristine hebben zeven kinderen. Iets meer dan het gemiddelde in Oeganda (5,1 kinderen per vrouw). Zes kinderen zijn thuis. Isaac roept hen bij zich en stelt hen met ingehouden trots aan me voor.

‘Dit is Mandela, hij is 10 jaar oud.’

Zijn vrouw protesteert op de achtergrond. ‘Nee, hij is 8 jaar.’

Isaac gaat onverstoorbaar verder: ‘Joanne, 10 jaar. Joanita, 11 jaar. Nakalema, 12 jaar. Nantale, 14 jaar. Nasuma, 14 jaar. Nee, 16 jaar.’

John is er niet. Hij is 19 jaar. Zijn moeder was 17 toen hij geboren werd. John verblijft bij zijn tante in Kampala. Hij werkt in haar zaak. Als hij werk vindt in de stad, klust hij soms wat bij. Het stuk grond waar we op zitten, is hun eigendom. Het is iets groter dan 1000 vierkante meter. Niet groot genoeg om hun gezin te voeden. Bij elke nieuwe generatie worden de stukken grond in Oeganda verder verdeeld onder de zonen en worden ze dus nog kleiner. Daarom huurt Isaac nog een lap grond van zijn buurman. Op zijn 10 are staat ook het huis met aangebouwde bar die uitsteekt op de straat. Daar verkoopt Kristine drank, snacks en wat basislevensmiddelen. Isaac maakt ook bakstenen, die hij verkoopt. Met dat geld en de verkoop in de bar verdienen Isaac en Kristine zo’n 150 euro per maand. Het grootste deel van dat inkomen gaat naar voeding: 3,5 euro per dag of 110 euro per maand. De overige 40 euro gaat naar schoolgeld, medische kosten en de pacht van het stuk grond.

Ik vraag Isaac of hij zeven kinderen voldoende vindt.

‘Ja. Ik wil er geen meer.’

‘Waarom niet?’

‘Daarvoor verdien ik te weinig, meer kinderen kan ik niet betalen. We doen aan familieplanning.’

‘Hoezo?’

‘Met een injectie.’

Hij bedoelt de prikpil, een injectie met hormonen die elke drie maanden gegeven wordt, de meest gebruikte vorm van anticonceptie in Afrika. Isaac zegt het met lichte tegenzin. Ik denk dat hij graag nog meer kinderen had gehad.

‘Was het niet beter geweest met minder kinderen?’

‘Het is God die me die kinderen geschonken heeft. Ik zie dat anderen zonder kinderen het moeilijker hebben.’

‘Waarom is het beter om zo veel kinderen te hebben?’

‘Ik heb geen grootouders, alleen ouders. Omdat ik zo weinig familieleden heb, krijg ik veel kinderen, om een grote familie te hebben. Die kinderen zullen mij helpen als ik oud word.’

Isaac spreekt in de ik-vorm. Hij neemt dan ook de beslissingen. Zijn vrouw Kristine heeft niet veel te zeggen. Na het interview praat ik nog wat met haar, zonder camera. Ze vertrouwt me toe dat zij best wel vroeger had willen stoppen met kinderen, maar ze had geen idee hoe ze aan anticonceptiemiddelen moest geraken en ze kreeg geen toestemming van haar man.

Isaac en Kristine hebben veel kinderen omdat ze er vroeg aan begonnen. Kristine was zoals gezegd 17 jaar. Ze ging niet naar de middelbare school. Ze zullen ook geen pensioen krijgen als ze oud zijn, want zoals de meeste mensen werken ze in de informele sector. Ze kunnen ook niets opzijzetten. Kinderen zijn hun sociale zekerheid. In Sub-Sahara-Afrika krijgt slechts 20 procent van de oudere mensen een pensioen.

Een extra stimulans voor Isaac en Kristine om kinderen te krijgen is dat ze kunnen helpen op het land en bij het produceren van bakstenen.

En er is nog een belangrijke reden. Toen hun oudste zoon John geboren werd, stierf in Oeganda 16 procent van de kinderen vóór ze 5 jaar werden. Waar de kindsterfte hoog is, krijgen mensen meer kinderen om er meer over te houden. Maar tijdens het leven van John investeerde de Oegandese regering in gezondheidszorg en werden kinderen massaal gevaccineerd door internationale campagnes van onder andere Unicef, het VN-orgaan voor hulp aan kinderen in nood. Daardoor ging de kindsterfte spectaculair naar beneden. In 2016 stierf nog maar 5,3

procent van de kinderen vóór hun 5 jaar. Dat is twee derde minder dan bij Johns geboorte. Isaac en Kristine hebben geluk gehad: al hun kinderen zijn in leven gebleven.

Toen Kristine vond dat ze voldoende kinderen had en ze Isaac eindelijk kon overtuigen, vond ze geen geboortebeperkingsmiddelen. In 2016 gebruikte in Oeganda maar de helft van de vrouwen die niet zwanger wilden worden een of andere vorm van anticonceptie. In Europa was dat bijna 80 procent.

De evolutie van de bevolking is niet veel meer dan een optelsom van individuele beslissingen. Ze bepalen de demografische toekomst van een land. Maar die individuele beslissingen zijn erg afhankelijk van de omstandigheden: gezondheidszorg, economische factoren, sociale zekerheid, toegang tot geboortebeperking en vooral onderwijs.

DE WERELD WORDT OUDER, AFRIKA BLIJFT JONG

Er zijn in Afrika zoveel meer kinderen dan in de rest van de wereld omdat die omstandigheden zo verschillend zijn. De demografische transitie is er nog maar begonnen, terwijl die in de rest van de wereld bijna is afgerond. Daar groeit de bevolking niet meer.

Vandaag woont twee derde van de mensheid in landen waar de vruchtbaarheidsgraad kleiner is dan 2,1 kinderen per vrouw. 2,1 is het ‘vervangingsniveau’, nodig om een bevolking in stand te houden. Om de twee ouders te vervangen, zijn twee kinderen nodig. De resterende 0,1 vervangt de vrouwen die om de een of andere reden geen kinderen krijgen.

Na de bevolkingsexplosie in **Europa en Noord-Amerika** in de tweede helft van de 18e eeuw – toen vrouwen in Europa en Amerika gemiddeld nog vijf kinderen kregen – begon door te dringen dat steeds meer van

hun kinderen in leven bleven. Ze besloten er minder te krijgen. Meisjes trokken intussen massaal naar school. Door de industriële revolutie en de emancipatie gingen steeds meer vrouwen werken en hadden ze minder tijd voor veel kinderen. Hoe hoger opgeleid ze waren, hoe meer carrièrekansen ze kregen en hoe meer ze dus te verliezen hadden met veel kinderen. Bovendien werd kinderarbeid afgeschaft, waardoor die kinderen meer kostten dan ze opbrachten.

Na de Tweede Wereldoorlog kreeg een Belgische vrouw nog gemiddeld 2,5 kinderen. Vandaag is dat zelfs gezakt tot 1,4. In Europa zullen er weldra dubbel zoveel gepensioneerden zijn als werkenden. Sinds 2023 is het bevolkingsaantal in Europa in vrije val. Om zijn bevolking op peil te houden, zou Europa elk jaar twee tot drie miljoen mensen moeten ‘invoeren’. (In Noord-Amerika gebeurt dat. Daar blijft de totale bevolking lichtjes toenemen, ondanks het lage vruchtbaarheidscijfer.)

In **Azië** begon die demografische transitie pas echt halverwege de vorige eeuw, maar dan veel sneller dan in Europa en Amerika. Vanaf de jaren 70 ging het er steil bergaf met de vruchtbaarheidsgraad. In China bijvoorbeeld van 6 kinderen per vrouw in 1970 naar 2,5 in 1990 naar nog 1 kind per vrouw vandaag. De bevolking zal er halveren tegen het einde van de eeuw.

Dat komt door de eenkindpolitiek, denken de meeste mensen. Gezinnen mochten door die regel maar één kind krijgen, met uitzonderingen voor minderheden en plattelandsbewoners. Overtredingen leidden tot boetes of andere straffen. Maar dat beleid is pas ingevoerd in 1979. De vruchtbaarheidsgraad was toen al in vrije val. De eenkindpolitiek heeft amper een verschil gemaakt, weten onderzoekers nu. Het wordt vaak naar voren geschoven als een mogelijke oplossing voor de Afrikaanse ‘bevolkingsexplosie,’ maar zou dus weinig uitmaken.

Zuid-Korea is het land met de kleinste vruchtbaarheidsgraad ter wereld: 0,9. Daar proberen ze nu alles om de voortplantingsdrang van hun inwoners aan te moedigen. Tevergeefs. In Japan hebben ze hetzelfde probleem. Daar worden nu al meer luiers voor volwassenen verkocht dan voor baby's.

Noord-Afrika, het Midden-Oosten, Latijns-Amerika en India volgen die 'Aziatische tijgers'. Daar zullen ze rond 2030 een piek bereiken, waarna ook daar de bevolking zal krimpen.

In alle continenten worden de bevolkingspiramides (met een brede onderkant van kinderen en een smalle top van ouderen) dus stilaan obeliskken, met een kleine basis aan de onderkant en een brede bovenkant. De bevolking zal zowat overal in de wereld kleiner worden.

En dat zal gevolgen hebben. Tegen 2050 zal de beroepsbevolking in China bijvoorbeeld met 200 miljoen verminderd zijn. De werkenden, de laaggeschoolden, waren daar nochtans de motor van de economie. Gecombineerd met een dalende consumptie, zal dat de groei van de economie in China afremmen. In de rijke industrielanden gebeurt hetzelfde.

Dat zal uiteraard ook een probleem worden voor de pensioenen. Nu creëert een grote groep werkenden welvaart en betaalt die belastingen voor de gepensioneerden. Een kleiner wordende groep werkenden zal meer moeten betalen voor een groeiende groep gepensioneerden, die ook nog eens langer leven. Ze genieten vandaag gemiddeld zeven tot acht jaar langer van hun pensioen dan hun leeftijdsgenoten in 1970. Die extra pensioenlast wordt nu nog opgevangen door de mensen zelf meer te laten bijdragen aan hun pensioen en door de pensioenleeftijd te verhogen, maar ooit zal dat sociaal contract moeten herzien worden.

Er is maar één continent waar ze die problemen (nog) niet hebben. Afrika blijft jong, terwijl de rest van de wereld veroudert. En dat creëert kansen.

QUEENS OF AFRICA

Afrika wordt deze eeuw de grootste consumentenmarkt ter wereld en daar zal niemand naast kunnen kijken. Eigenlijk zullen twee grote groepen mensen in de wereld de consumptie van de toekomst bepalen: de jeugd in Afrika en de ouderen in de rest van de wereld. De welvaart en koopkracht van beide groepen zal dus cruciaal zijn voor de wereldeconomie.

Dat het de moeite loont om in te zetten op die gigantische consumentenmarkt wist de Nigeriaanse ondernemer Taofick Okaya. Zijn oudste dochter, die graag met barbiepoppen speelde, liet zich op een dag ontglippen dat ze graag wit wilde zijn. Okaya vroeg zich af hoe die duizenden Afrikaanse meisjes zich konden identificeren met een witte vrouw met wespentaille, westerse kleren en blond, steil haar. Hij ontwierp drie zwarte poppen en gaf ze de gelaatstreken van de drie belangrijkste bevolkingsgroepen in Nigeria: ze heten Nneka (Igbo-volk), Azeehah (Hausa) en Wuraola (Yoruba). Ze zijn te koop met verschillende Afrikaanse kapsels en met zowel westerse als traditionele Afrikaanse kleding, die hij laat ontwerpen door Nigeriaanse vrouwen. Er zijn poppen met en zonder hoofddoek. Hij heeft zijn poppenlijn 'Queens of Africa' genoemd.

Ik leerde de poppen kennen op het einde van een reis naar Noordoost-Nigeria. We hadden reportages gemaakt over de duizenden meisjes die ontvoerd werden door de terreurgroep Boko Haram. Toen we terug in de hoofdstad Abuja waren, schoot me te binnen dat ik nog cadeautjes moest kopen voor mijn kinderen. (Daarmee koop ik meestal mijn

schuldgevoel af.) Voor mijn twee dochters suggereerde mijn Nigeriaanse gids mij de Queens of Africa.

In een van de vele hypermoderne malls van Abuja waren we ver van het oorlogsgeweld van Boko Haram waar we net verslag over hadden gedaan, realiseerde ik mij, ook al was dat oorlogsgebied zo dichtbij. We maken reportages over de ellende in Nigeria, maar de zone van de ellende beslaat maar een tiende van het Nigeriaanse grondgebied. De middenklasse die hier dagelijks komt winkelen, dat is ook Nigeria.

Die middenklasse groeit. Boven op hun uitgaven voor wonen, voeding en vaste kosten, zoals elektriciteit en water, houden miljoenen Afrikanen op het einde van de maand nog wat geld over. Ze kunnen nu meer uitgeven aan ontspanning en bijvoorbeeld ook aan speelgoed, zoals poppen. Die groep consumenten groeit.

De bevolking van Nigeria groeit zo snel dat het tegen het einde van de eeuw het tweede meest bevolkte land ter wereld wordt, na India. De bevolking zal volgens de VN bijna verdubbelen tegen 2050, van 216 miljoen inwoners nu naar 400 miljoen halverwege deze eeuw. Dat belooft voor de Queens van Okaya, want ze hebben de Barbies van Mattel bijna uit de Nigeriaanse winkelrekken geduwd. Ze zijn een gigantisch succes geworden en dat was bij mij thuis niet anders.

Taofick Okaya produceert zijn poppen in Nigeria. Om arbeiders moet hij alvast niet verleggen zitten. Behalve de grootste consumentenmarkt wordt Afrika ook het continent met de grootste beroepsbevolking ter wereld. Die zal tussen 2020 en 2050 toenemen met 670 miljoen mensen. Vanaf 2034 is de beroepsbevolking in Afrika groter dan die van India en China. Afrika zit op een goudmijn. We spreken over het ‘demografisch dividend’ als het continent erin slaagt die goudmijn te ontginnen en er het enorme potentieel uit te halen.

HET DEMOGRAFISCH DIVIDEND

Het is niet het aantal mensen, maar de structuur van de bevolking die een impact kan hebben op de economische groei. Als de beroepsbevolking groter is dan de groep mensen die afhankelijk is (de gepensioneerden en de kinderen), dan kan een land het demografisch dividend oogsten en creëert het extra economische groei en welvaart. Volgens demografen en economen moet de actieve bevolking meer dan 1,7 keer zo groot zijn als de groep die ze ‘ten laste’ heeft.

In Oost-Azië is dat gelukt tussen 1960 en 1990. Onderzoekers berekenden dat een derde van de miraculeuze economische groei van de ‘Aziatische tijgers’ toe te schrijven is aan dat fenomeen. In China bijvoorbeeld is de bevolking tussen 1960 en 2023 verdrievoudigd. Het land groeide razendsnel uit tot de tweede economie van de wereld. China kon dat verwezenlijken omdat vanaf 1975 het aantal kinderen tussen 0 en 15 jaar snel begon te krimpen. De groep werkenden (15-64 jaar) werd intussen groter. Vanaf de jaren 80 was die groep 1,7 keer zo groot als de ouderen en kinderen samen. Aan die periode komt binnen pakweg tien jaar een eind, want de nieuwe generatie is niet groot genoeg om alle werkenden te vervangen die met pensioen gaan. Er worden te weinig kinderen geboren. Maar er is een stevige economische basis gelegd.

India loopt een paar decennia achter en heeft nu meer dan twee keer zoveel werkenden als afhankelijk. Daar moet het nu en de komende decennia gaan gebeuren.

Afrika zal de magische 1,7 bereiken rond 2050. Het verschil zal wel iets minder groot zijn dan in China en India. Maar als Afrika het aantal kinderen per vrouw sneller kan doen dalen dan voorspeld, dan zal de economie sneller kunnen groeien. Een tweede voorwaarde om dat demografisch dividend te kunnen oogsten, is dat al wie op de